

Rozhovor s Petrem Skleničkou

Většina vědců pracuje s tím, co se dá objektivně měřit. Vaším životním tématem je ale krajinný ráz. Co vás na něm tak fascinuje?

Nejde ani tak o fascinaci, jako o přesvědčení, že krajinný ráz, či ať už tomu, jak krajinu vizuálně vnímáme, budeme říkat jakkoli, má být chráněn, a tudíž i hodnocen. V praxi existuje jeden poměrně nebezpečný názor, který sdílí nejen většina investorů, ale bohužel i někteří zpracovatelé EIA. Prý co není měřitelné, nemá být hodnoceno vůbec. Přitom existují některé záměry, kde je vliv na krajinný ráz z povahy věci tím nejvýznamnějším. Větrné elektrárny, fotovoltaiky. Nebýt ochrany krajinného rázu v zákoně, stály by dnes v mnohem větší míře i v místech, kam nepatří. Věřím, že se týůmům kolem Ivana Vorla nebo Jiřího Löwa podařilo postupně vytvořit metodiky, které jsou v praxi dobře uchopitelné. Nebylo ovšem snadné je prosadit, protože krajinně – na rozdíl třeba od jaderné fyziky – rozumí úplně každý.

akcentují jen vizuální analýzu. Krajinný ráz je na jednu stranu mnohem komplexnější, a je tak schopen lépe postihnout podstatu věci, na druhou stranu se při jeho hodnocení a ochraně mnohem více uplatňuje subjektivní prvek. To někdy svádí k jeho zneužívání či nadužívání ve veřejné správě. Je to klasická ukázka medvědí služby, která se ve výsledku otočí proti smyslu institutu krajinného rázu.

Obečně mám ale mnohem uspokojivější pocit, když dělám věci užitečné pro praxi, které se ani nesnaží tvářit vědecky, než bych měl dělat výzkumné projekty, v nichž se dělá jen věda pro vědu, byť jsou ty druhé dnes v akademickém prostředí na rozdíl od těch prvních dobře hodnocené.

Mluvíte někdy o tom, že by se měly vymezit krajiny první a druhé kategorie. Proč – a co si pod tím máme představit?

Uznávám, že je to trochu provokativní myšlenka, nebo spíš terminologie, která lehce pobouřila některé z mých kolegů. Od padesátých let minulého století můžeme vidět až příliš překotné změny obrazu české krajiny. Dovolím si tvrdit, že poslední dvě desetiletí znamenala pro naši krajinu dosud největší změnu vizuálních charakteristik. Suburbanizace, stavby dálnic, stožáry mobilních operátorů, větrné a fotovoltaické elektrárny – tyto a další trendy výrazně překreslují naši krajinu. Jde o stavby a činnosti dobře viditelné, zapamatovatelné, stávají se novými orientačními body, svým projevem překrývají celou řadu přírodních a kulturních dominant. Mají často jednotný design, jednotlivé krajiny se proto od sebe stále méně odlišují. Tyto stavby či trendy naše krajiny zásadním způsobem unifikují.

Chceme-li před těmito vlivy zcela ochránit některé krajiny, musíme zároveň říct, kam lze tyto aktivity směřovat. Jistě, některé z nich nemusí být povoleny vůbec, ale velká část z nich jsou aktivitami natolik významnými, že si je například stát či obec nakonec prosadí. V takové situaci jsem považoval za správné

provokovat myšlenkou krajin první a druhé kategorie. Někteří mi oponovali obavou jakési rezignace na krajiny druhé kategorie. Ale ruku na srdce: má-li být postaven další blok jaderné elektrárny, umístíme ho raději někam, kde dosud stavba podobných parametrů nestojí, abychom krajinu okolo Temelína dále nezatěžovali, nebo ho připojíme ke stávajícím blokům, a zachráníme tím jinde dosud nedotčenou krajinu? Dovolíme pokračovat v již otevřeném velkolomu další roky, nebo někde otevřeme jiný, protože si tato krajina již vytrpěla své? Vždycky pro mě bude větším zásahem, porušíme-li dosud nedotčenou krajinu výstavbou větrné elektrárny, než když tuto povolíme jinde, kde již tři stojí. Mnohdy jsme zkrátka nuceni vybírat menší zlo. Obávám se, že opakem přijetí podobného principu je rezignace na ochranu krajin první kategorie, tedy těch nejhodnotnějších, prostých jakýchkoli negativních zásahů.

Je to v našich podmínkách reálné?
Ona to vlastně až tak nová myšlenka není. Na podobném principu fungují zvláště chráněná území nebo přírodní parky. Také jde o privilegovaná území, do nichž se dá s rušivými aktivitami dostat jen obtížně. Krajiny první a druhé kategorie měly upozornit na potřebu jakési ochrany krajin, které dnes nejsou ošetřeny žádným institutem územní ochrany, a přitom jsou krásné, jinak hodnotné a dosud nedotčené aktivitami podobného druhu. Úmyslně jsem tím termínem „druhá kategorie“ chtěl provokovat. Žijeme v době, kdy je stále těžší vyvolat polemiku, a to i v odborných kruzích.

Vaším tématem je i zemědělská půda. Sledujete za ty roky, kdy se jí jako tématu věnujete, nějaký posun k lepšímu?

Jednoznačně zlomovým okamžikem pro ochranu půdy byl rok 1990. Po čtyřiceti letech návrat možnosti hospodařit na vlastní půdě, tedy návrat k normálu, sliboval mnohé. Zklamáním pak pro mě byl fakt, že tuto příležitost využilo jen málo vlastníků půdy. Jsme dnes v tomto smyslu na okraji EU, když pouze nějakých 20 procent zemědělské půdy je obděláváno vlastníky samotnými, zbytek pak je pronajímán. Nájemci nejsou motivováni ke dlouhodobějším investicím do půdy, natož do krajiny. Chtějí vydělat, půda se proto často stává zase jen výrobním prostředkem.

Z popsané skutečnosti vyplývá celá řada problémů týkajících se udržitelného využívání půdy. Snižování úrodnosti, eroze, malá infiltrační schopnost, příliš homogenní zemědělská krajina s bloky orné půdy často nad 100 ha. Vidím však dnes i některé dobré trendy: sílí tlak na rozumné agroenvironmentální podmínky pro vyplácení přímých dotací zemědělcům, efekt pozemkových úprav nebo sílí aktivity rodinných farem. Přesto se v tuto chvíli patrně musíme smířit s tím, že odpovědnost za ochranu půdy – ale i krajiny – na sebe musí převzít stát. Více než tři miliony vlastníků půdy, ani pouhých 30 tisíc uživatelů zemědělské půdy těmi spasiteli nebudou. Žijeme v zemi, kde se lidé výrazně odcizili své půdě. Víím, že návrat do zemědělství po dvě generace trvající odluce není snadný. Přesto to v jiných státech bývalého komunistického bloku zvládli v tomto smyslu lépe. Když sleduji, kdo dnes skupuje zemědělskou půdu, bojím se, že se na lepší časy hned tak nezabýskne. Tak vidíte, otázka byla na posun k lepšímu, a já většinu odpovědi lamentuji.

Co vidíte jako největší hrozbu pro tuzemskou přírodu a krajinu? Co hodnotíte jako nejohroženější?

Již jsem tuto hrozbu zmínil. Za největší nebezpečí považuji degradaci vizuálních kvalit krajiny. V těsném závěsu pak i schopnost adaptace krajiny na klimatické změny, které přináší extrémní sucho a stále častější povodně. Potřebujeme vodu v krajině zadržet a lépe s ní hospodařit. To, co jsme doposud v uvedených věcech dělali, jsou jednotlivosti. My ovšem potřebujeme systémově pojatou, velkorysou akci. Ta nebude levná, a proto bude velmi těžké ji politicky prosadit.

Z jiného soudku. Jste předsedou rady AOPK ČR. Jak vnímáte roli AOPK ČR při ochraně naší přírody?

AOPK vnímám především jako organizaci s obrovským odborným zázemím. Svým mladším kolegům na fakultě tvrdím, že lidé z AOPK jsou nejnáročnějším publikem při konferencích nebo různých prezentacích, protože věci znají z obou stran – z odborné i té správné. Je moc dobře, když je státní správa doprovázena odbornou erudicí, a já neznám mnoho institucí veřejné správy, o kterých by se dalo toto říct. Samozřejmě je mi

ctí předsedat Radě AOPK, která je složena z velmi moudrých, charismatických, ale i vlivných lidí. Ochranu přírody a krajiny je třeba důsledně prosazovat a naše zasedání jsou inspirativní a užitečná pro všechny. Věřím, že především pro AOPK.

Pomáhají nejrůznější dotace, ať už tuzemské nebo evropské, naší přírodě?

Určitě pomáhají, zejména ve světle toho, co už jsem naznačil. Stát musí suplovat vlastníky a uživatele, kteří dnes nemohou nebo odmítají převzít odpovědnost za krajinu. Podíváme-li se zpátky, za poslední čtvrtstoletí byla většina dobrých trendů ve vývoji krajiny podmíněna dotacemi a jejich rozdělováním státem. Jinou otázkou je, zda se všechny dotace rozdělují účelně, to by ale bylo téma na další dlouhý rozhovor.

A na závěr poslední otázka – krajina snů. Která to je?

V Česku je to krajina mého dětství – Českolipsko. Rozmanitý „ekoton“ na pomezí Českého středohoří, Lužických hor, Kokořínska a Hradčanské pahorkatiny. V zahraničí mám hned tři krajiny, které jsou mi blízké a kam se rád vracím. Bretaň, pro její syrovost a eleganci zároveň, pobřežní krajiny Norska, protože jsem od narození rybář, a konečně západ USA, kde kovboj je pořád poctivě zaměstnán a kde bluegrass zní z každé rozhlasové stanice. Všechny tři krajiny jsou krásné, a především bytostně spjaté s lidmi, kteří v nich žijí. Možná právě toto postrádám zde u nás.

Ptala se Karolína Šulová

